

ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ

ΡΕΠΟΡΤΑΖ

ΤΕΥΧΟΣ 5

ΙΟΥΛΙΟΣ 2021

ΕΡΕΥΝΑ

Η ανατομία του (οργανωμένου) εγκλήματος

Γράφουν οι:

Γ. Πανούσης, Ν. Κουράκης, Ι. Τσίγκανου, Μ. Σκανδάμης, Μ. Σφακιανάκης

Του
Νέστορα Κουράκη

Πανεπιστημιακού και συγγραφέα,
ομότιμου καθηγητή Εγκληματολογίας στην
Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών

«Η αυστηροποίηση της ποινής δεν μπορεί να είναι πανάκεια...»

Θα άξιζε ο Έλληνας νομοθέτης να επανεξετάσει την ποινική αντιμετώπιση της ανθρωποκτονίας από πρόθεση, που παλαιότερα ετιμωρείτο μόνο με ισόβια, αλλά με τον Ποινικό Κώδικα 2019 μπορεί να επισύρει ακόμη και πρόσκαιρη ποινή κάθειρξης μόλις 10 ετών

Hποιοτική μετάλλαξη της εγκληματικότητας δεν μπορεί να μετρηθεί επιστημονικά. Αυτό που έχει επισημανθεί τα τελευταία χρόνια είναι «κάποιες γενικότερες, διαχρονικές και σχεδόν αναμενόμενες τάσεις στην εξέλιξη της εγκληματικότητας», οι οποίες «συνοψίζονται στην επιγραμματική παρατήρηση του σημαντικού Ιταλού εγκληματολόγου Ενρίκο Φέρι, ότι με την πρόοδο του πολιτισμού τα εγκλήματα αποκτούν περισσότερο εκλεπτυσμένες, απρόσωπες και δυσνότερες μορφές».

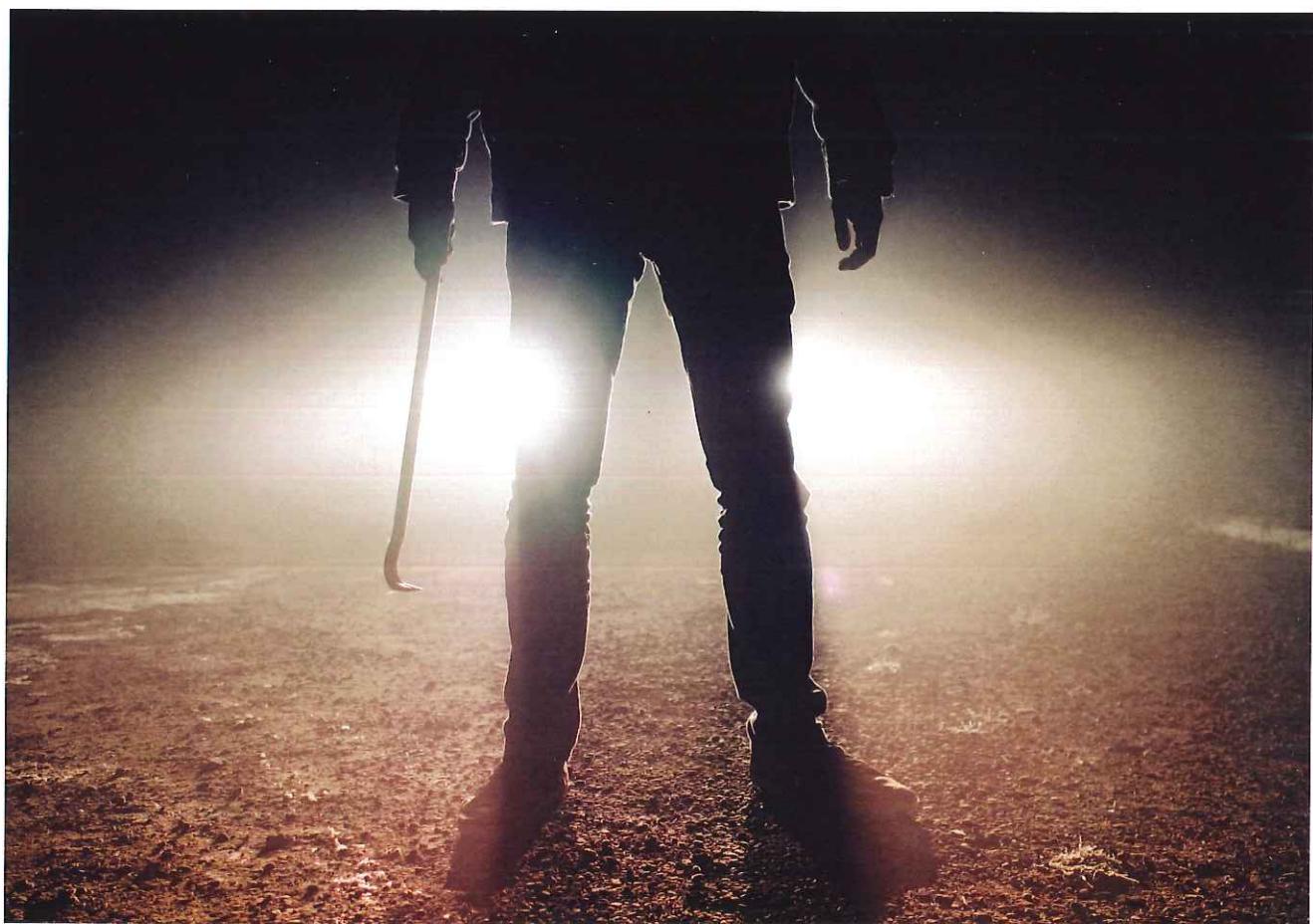
Ο καθηγητής κ. Νέστορας Κουράκης απαντώντας στις ερωτήσεις του «Δικαστικού Ρεπορτάζ» σκιαγραφεί τη σύγχρονη εγκληματικότητα και αναλύει τους τρόπους και τις πολιτικές αντιμετώπισής της.

Η εγκληματικότητα, όπως διαπιστώνεται τα τελευταία χρόνια, εκδηλώνεται με ιδιαίτερη σκληρότητα και κυνικότητα. Πού το αποδίδετε;

Δεν είμαι βέβαιος ότι τα τελευταία χρόνια -σε σύγκρι-

ση με τα προηγούμενα- η εγκληματικότητα εκδηλώνεται με μεγαλύτερη σκληρότητα και κυνικότητα, ούτε και μπορεί να μετρηθεί επιστημονικά μια τέτοια ποιοτική παράμετρος με τους συνήθεις τρόπους μέτρησης και καταγραφής της εγκληματικότητας.

Οστόσο έχουν επισημανθεί κάποιες γενικότερες, διαχρονικές και σχεδόν αναμενόμενες τάσεις στην εξέλιξη της εγκληματικότητας, που παρουσιάζουν εδώ ενδιαφέρον. Αυτές συνοψίζονται στην επιγραμματική παρατήρηση του σημαντικού Ιταλού εγκληματολόγου Ενρίκο Φέρι, ότι με την πρόοδο του πολιτισμού τα εγκλήματα αποκτούν περισσότερο εκλεπτυσμένες, απρόσωπες και δυσνότερες μορφές (Ε. Φέρι, Κοινωνιολογία του εγκλήματος και του εγκληματίου, τ. Β', 1925, παρ. 31, σελ. 228 επ.). Βέβαια, ο Φέρι αναφερόταν εδώ στη σταδιακή μετάλλαξη των εγκλημάτων βίας και την αντικατάστασή τους με άλλες, πιο εξελιγμένες μορφές, όπως τα οικονομικά εγκλήματα. Η επισήμανσή του όμως θα μπορούσε να ιδωθεί και υπό ένα ευρύτερο πρίσμα, που να αφορά

κάθε είδους εγκλήματα στην σύγχρονη εποχή.

Μπορεί, έτσι, να λεχθεί με σχετική βεβαιότητα ότι φρικώδη εγκλήματα που άφοσαν εποχή για τη σκληρότητα και τον κυνισμό τους είχαν τελεσθεί και παλαιότερα, όπως π.χ. η δολοφονία του «καῦμένου Αθανασούπουλου» από την «κακούργα πεθερά» του, που έγινε και τραγούδι από τον Μάρκο Βαμβακάρη το 1931, όπως επίσης και η θανάτωση της νεαρής Ζωής από τον σύζυγό της Παναγιώτη Φραντζή το 1987. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις το θύμα τεμαχίσθηκε και πετάχτηκαν τα κομμάτια της σορού στο ποτάμι ή μέσα σε κάδους απορριμμάτων. Η διαφορά, όμως, σε σχέση με τα πιο πρόσφατα εγκλήματα, όπως εκείνο στα Γλυκά Νερά τον Μάιο του 2021, είναι ότι οι εγκληματίες χρησιμοποιούν κατά τα τελευταία χρόνια περισσότερο περίτεχνες μεθόδους και ενίστε σκνοθετούν καταστάσεις, ώστε να συσκοτίσουν το έγκλημά τους και να παρεμποδίσουν την εξιχνίασή του. Τούτο ισχύει βέβαια ακόμη περισσότερο στις περιπτώσεις του οργανωμένου εγκλήματος, όπως

είναι, μεταξύ άλλων, τα «ξεκαθαρίσματα λογαριασμών», τα «συμβόλαια θανάτου» και οι δολοφονίες ανθρώπων «που ήξεραν πολλά» (παράδειγμα, η υπόθεση του δημοσιογράφου Γιώργου Καραϊβάζ), όπου τα διαθέσιμα ίχνη για την αποκάλυψη των δραστών είναι συνήθως πολύ περιορισμένα.

Παραμένει πάντως το ερώτημα για τους λόγους που εξωθούν ορισμένους ανθρώπους να δρασκελίζουν το οριακό «κατώφλι» της νομιμότητας και, όπως λέγεται χαρακτηριστικά, να πραγματοποιούν το «πέρασμα» στην αξιόποιντη πράξη (passage à l' acte, acting out), ιδίως, μάλιστα, σε σχέση με εγκλήματα που παλαιότερα, κατ' άρθρο 86 ΠΚ, χαρακτηρίζονταν ως «ιδιαζόντως απεχθή» και επέσυραν τη θανατική ποινή.

Δεν θα είχε νόημα σε αυτήν τη σύντομη τοποθέτηση να αναλύσω, έστω και ακροθιγώς, όλους εκείνους τους βασικούς λόγους, ψυχολογικούς, ψυχιατρικούς, κοινωνιολογικούς, πολιτιστικούς κ.λπ., που οδηγούν σε τέτοια εγκλήματα, καθώς ο χώρος δεν επαρκεί. Ενδιαφέρον,

ΕΡΕΥΝΑ

όμως, θα είχε, πιστεύω, να επισημανθούν εδώ κάποιες νεότερες εξελίξεις, όχι ιδιαίτερα γνωστές στο ευρύτερο κοινό, για τη σχέση του εγκλήματος με τα γονίδια, το DNA και την εν γένει βιολογική βάση της προσωπικότητας. Βέβαια, οι συναφείς παλαιότερες βιολογικές θεωρίες του Ιταλού Τσέζαρε Λομπρόζο για «εκ γενετής εγκληματίες» θεωρούνται πλέον ως παρωχημένες. Στη θέση τους έχουν όμως αναπτυχθεί άλλες αξιόλογες απόψεις, π.χ. από τον Αντριαν Ρέιν (Rainey). Ο τελευταίος, με βάση τις έρευνές του, αποφαίνεται ότι υπάρχουν συνδυασμοί γονιδίων που δημιουργούν τις προϋποθέσεις για να κατασκευασθούν στον ανθρώπινο οργανισμό ένζυμα και πρωτεΐνες, ικανές να επηρεάσουν φυσιολογικές διαδικασίες και έτσι να προδιαθέσουν ένα άτομο στην εγκληματικότητα. Επίσης, νεότερες έρευνες έχουν αναδείξει τη σημασία ενός συγκεκριμένου γονιδίου, του επονομαζόμενου «γονίδιου του μαχητή» (warrior gene και σε σύντμηση: MAO-A), του οποίου η δυσλειτουργία συνδέεται με την επιθετικότητα και το βίαιο έγκλημα (αναλυτικά βλ. Νέστορα Κουράκη, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, 2012, ίδιως σελ. 113 επ.).

Η αυστηροποίηση των ποινών συμβάλλει στην αποτροπή της εγκληματικής συμπεριφοράς;

Η αυστηροποίηση των ποινών είναι και αυτή ακόμη ένα όπλο στη φαρέτρα της αντεγκληματικής πολιτικής. Διαδραματίζει λοιπόν και αυτή εδώ απλώς τον δικό της ρόλο στην αποτροπή των εγκλημάτων (crime deterrence), παράλληλα με άλλες τουλάχιστον τέσσερις επιλογές προς την ίδια κατεύθυνση, και αυτές είναι: (α) η σαφήνεια στα στοιχεία της ποινικής απειλής που αφορούν τα επιμέρους εγκλήματα και τις ποινές τους, ώστε οι υποψήφιοι εγκληματίες να γνωρίζουν εκ των προτέρων τις συνέπειες των πράξεών τους και να αποφεύγουν, έτσι, την εκπλήρωση των σχεδίων τους εάν κρίνουν ότι αυτή δεν τους ωφελεί, (β) η βελτίωση των αστυνομικών μεθόδων για εντοπισμό και σύλληψη όσων τελούν αξιόποιντη πράξη, (γ) η διασφάλιση ότι η ποινική δίκη θα διεξαχθεί χωρίς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις και ότι η ποινή που θα επιβληθεί από το δικαστήριο θα αντιστοιχεί κατά βάση στη βαρύτητα του εγκλήματος αλλά και θα υπερβαίνει τα οφέλη που θα μπορούσαν να αποκομίσουν οι δράστες από αυτό, καθώς και ότι (δ) η ποινή πράγματι θα εκτελεσθεί (π.χ. χωρίς ειδικούς νόμους για «αποσυμφόρωση των φυλακών»...), η δε έκτιση της θα επιδιωχθεί να έχει ένα θετικό αποτέλεσμα για τον δράστη και την κοινωνία, δηλαδή την κατά το δυνατόν μπτέλεση νέων εγκλημάτων από τον δράστη μετά την έξο-

δό του από τη φυλακή.

Εάν δηλαδή ο υποψήφιος δράστης γνωρίζει ότι εφόσον τελέσει το έγκλημά του θα εντοπισθεί, θα συλληφθεί, θα δικασθεί σύντομα, θα υποστεί μια αποτρεπτική (αυστηρή) ποινή που θα εκμπδενίζει τα οφέλη από το έγκλημα και ότι θα την εκτίσει στα σίγουρα, τότε η αρχική διάθεσή του να εγκληματίσει ίσως και να μην εκδηλωθεί καθόλου.

Επομένως, η αυστηροποίηση δεν μπορεί και δεν πρέπει να αποκλεισθεί για λόγους ιδεολογίας ως εργαλείο αντεγκληματικής πολιτικής, ιδίως μάλιστα όταν ένα είδος εγκλήματος σημειώνει έξαρση ή διαπιστώνται νομοθετικές αστοχίες. Παραδείγματα: Θα μπορούσε να ερευνηθεί η τυχόν αυστηροποίηση των ποινών για εγκλήματα που πλήττουν το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών, όπως οι ληστείες, οι διαρρήξεις και η κακοποίηση ανηλίκων. Επίσης, θα άξιζε ο Έλληνας νομοθέτης να επανεξετάσει την ποινική αντιμετώπιση της ανθρωποκτονίας από πρόθεση, που παλαιότερα ετιμωρείτο μόνο με ισβια, αλλά με τον αναθεωρημένο Ποινικό Κώδικα 2019 μπορεί να επισύρει ακόμη και πρόσκαιρη ποινή κάθειρξης μόλις δέκα ετών (άρθρο 299 παρ. 1 ΠΚ). Παρόμοια, θεωρώ ατόπημα ότι με τον αναθεωρημένο ΠΚ καταργήθηκε όχι μόνον ο θεμός της υποτροπής, αλλά και η έννοια του «κατά συνίθεια εγκληματία» (παλαιό άρθρο 13 περ. στ' ΠΚ), με αποτέλεσμα ο εκ συστήματος εγκληματίας με πλούσιο ποινικό μπτρώο να έχει κατά βάση το ίδιο πλαίσιο ποινής με τον πρωτόπειρο εγκληματία! Και τέλος, νομοθετική αβλεψία του αναθεωρημένου ΠΚ αποτελεί το ότι απάτες και υπεξαιρέσεις με αντικείμενο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας (ακόμη και άνω των 120.000 ευρώ) διώκονται μόνο κατ' έγκληση, άρα, π.χ., μόνο με ενέργειες των μελών του ΔΣ που δύναται ενδέχεται αυτά τα ίδια να έχουν υπεξαιρέσει τα χρήματα της εταιρείας και βεβαίως να είναι απρόθυμα στην υποβολή έγκλησης για υπεξαιρέση εναντίον του εαυτού τους (πρβλ. άρθρα 381 παρ. 1 και 405 παρ. 1 ΠΚ). Άρα, σε περιπτώσεις όπως οι ανωτέρω, η αυστηροποίηση και ο εν γένει εξορθολογισμός της ποινικής μεταχείρισης εμφανίζεται ως αναγκαίος.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, οι νομοθετικές πρωτοβουλίες για αυστηροποίηση των ποινών θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από δύο στοιχεία: αφενός να έχουν έναν στοχευμένο χαρακτήρα για συγκεκριμένες αξιόποιντες πράξεις (άρα, όχι να συνεπάγονται αδιακρίτως μιαν «οριζόντια» αύξηση ποινών) και αφετέρου να υλοποιούνται μόνο έπειτα από επιστημένη μελέτη των αναγκών για ποινική καταστολή και ουδέποτε υπό την πί-

εσον της κοινής γνώμης, όταν αυτή εμφανίζεται από τα ΜΜΕ να έχει «εξεγερθεί» λόγω τέλεσης κάποιων ειδεχθών εγκλημάτων. Επιπλέον, οι πρωτοβουλίες αυτές για αυστηροποίηση είναι αναγκαίο να εξισορροπούνται από την παράλληλη λήψη μέτρων στήριξης των εγκληματιών σε επίπεδο σωφρονισμού, ήτοι: (α) με εποικοδομητική αξιοποίηση του χρόνου παραμονής κρατουμένων στη φυλακή μέσω παροχής σε αυτούς ευκαιριών για εκπαίδευση, εργασία, ψυχαγωγικές ή αθλητικές δραστηριότητες κ.λπ., (β) με παροχή δυνατοτήτων στους κρατουμένους να διατηρούν την επαφή τους με την κοινωνία, σύμφωνα με τις προβλέψεις του σωφρονιστικού και του Ποινικού Κώδικα (άδειες, ημιελεύθερη διαβίωση, υφόριον απόλυτον κ.λπ.) και (γ) με σεβασμό από τις αρμόδιες Αρχές των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται στους κρατουμένους και, παράλληλα, με επιδίωξη για πραγ-

μάτωση από τις αρμόδιες Αρχές του βασικού σκοπού της ποινής ως προς την έκτισή της, που είναι η κοινωνική επανένταξη του δράστη.

Συμπερασματικά, η αυστηροποίηση της ποινής ούτε ενδείκνυται να αποκλείεται εκ των προτέρων ως εργαλείο αποτροπής στην τέλεση εγκλημάτων, ούτε όμως και μπορεί να είναι μονόδρομος στην αντεγκληματική μας πολιτική, όπου, αντιθέτως, ως αναγκαία μπορεί να θεωρηθεί, κατά περίπτωση, ακόμη και η μείωση των ποινών.

Η σημασία της αυστηροποίησης και ο τρόπος αξιοποίησής της ως εργαλείου για την αντιμετώπιση του εγκλήματος συναρτώνται συνεπώς από τις κατά χρόνο και τόπο κοινωνικές ανάγκες και περιστάσεις, όπως αντίστοιχα συμβαίνει όταν οδηγεί κανείς και χρειάζεται να αυξομειώνει την ταχύτητα ανάλογα με τις συνθήκες οδήγησης.